

Miłość jako istota kultu chrześcijańskiego w pismach Josepha Ratzingera-Benedykta XVI

Love as the essence of Christian worship in the writings
of Joseph Ratzinger-Benedict XVI

MACIEJ BIEDROŃ 

Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie, Polska

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7443-8453> • maciej.biedron@upjp2.edu.pl

Zgłoszono: 2025-02-24; zrecenzowano: 2025-04-08; zaakceptowano: 2025-04-10;

opublikowano: 2026-06-30

Streszczenie: Miłość jest dla Josepha Ratzingera-Benedykta XVI centralnym elementem wyjaśniającym kult chrześcijański, który nie ogranicza się do akcji liturgicznej, lecz rozciąga się na życie. Eucharystia, jako ofiara miłości Chrystusa, pozwala na włączenie się ochrzczonego w Jego ofiarę i na nadanie życiu wymiaru eucharystycznego, który nie istnieje bez miłości. Ratzinger streścił tę prawdę w pojęciu *logiké latreía*, które najlepiej oddaje istotę kultu Nowego Przymierza i oznacza ofiarę wyrażoną „w słowie”. Rozumienie miłości jako istoty kultu wynika z dwóch elementów: z pojęcia *logosu*, w którym autor odnajduje teologiczną podstawę dla wyjaśnienia człowieka i jego podobieństwa do Boga oraz z ofiary Chrystusa, która swój fundament odnajduje w miłości. Autentyczny kult chrześcijański, możliwy dzięki ofierze Logosu, jest uwielbieniem Boga, ale także przejawia się w akcie służby bliźniemu, czym ukazuje, że nie jest pustym rytualizmem, ale miłością, której pragnie Bóg.

Słowa kluczowe: kult, *logiké latreía*, *logos*, miłość, ofiara

Abstract: For Joseph Ratzinger-Benedict XVI, love is the central explanatory element of Christian worship, which is not limited to liturgical action but extends to life. The Eucharist, as a sacrifice of Christ's love, makes it possible for the baptized to join in his sacrifice and to give life a Eucharistic dimension that does not exist without love. Ratzinger summarized this truth in the term *logiké latreía*, which best captures the essence of New Covenant worship and means sacrifice expressed "in the word". The understanding of love as the essence of worship derives from two elements: the concept of *logos*, in which the author finds the theological basis for explaining man and his likeness to God, and the sacrifice of Christ, which finds its foundation in love. Authentic Christian worship, made possible by the sacrifice of the Logos, is the worship of God, but it also manifests itself in an act of serving to one's neighbour, thereby demonstrating that it is not empty ritualism, but the love that God desires.

Keywords: worship, *logiké latreía*, *logos*, love, sacrifice

Wprowadzenie

Wiele pism Josepha Ratzingera-Benedykta XVI koncentruje się na temacie liturgii i kultu. Wspomniany autor istotną część swoich rozważań teologicznych poświęcił Eucharystii, która stanowi dla Kościoła „życiowe centrum” (Benedykt XVI, 2007b, nr 2)¹. Teologiczne rozumienie sakramentu Eucharystii przez Ratzingera-Benedykta XVI można streścić w określeniu jej przez niego terminem *logiké latreía*². Takie spojrzenie daje do zrozumienia, że „pojęcie *logiké latreía*, zorientowanej na Logos służby Bożej, musimy odczytywać jako najbardziej poprawną formułę wyrażającą istotę liturgii chrześcijańskiej” (Ratzinger, 2012a, s. 53).

W Eucharystii dokonuje się aktualizacja misterium paschalnego Chrystusa, które, mając fundament w miłości, definiuje się jako całkowite oddanie się Syna Bożego w śmierci i zmartwychwstaniu (Benedykt XVI, 2005a, s. 752). Liturgia, której centrum jest Eucharystia, nie obejmuje jednak całości życia religijnego wiernych, lecz jest jego źródłem, a stąd wyłania się wniosek, że Eucharystia ma być przedłużona w życiu codziennym. Stać się to może dzięki miłości, którą wierzący czerpie z Eucharystii – ofiary Logosu – by żyć miłością, a tym samym sprawować autentyczny kult chrześcijański, wypływający z sakramentalnej ofiary eucharystycznej i dopełniający się w wymiarze egzystencji człowieka. Kult w Nowym Przymierzu nie kończy się bowiem w samej celebracji liturgicznej, ale podkreśla „więź istniejącą pomiędzy tajemnicą eucharystyczną, akcją liturgiczną oraz nową służbą duchową wynikającą z Eucharystii jako sakramentu miłości” (Benedykt XVI, 2007b, nr 5).

Niniejszy artykuł ma więc na celu wyjaśnienie stwierdzenia, iż miłość stanowi istotę kultu Nowego Przymierza i staje się fundamentem autentycznej ofiary w chrześcijaństwie, zarówno w wymiarze liturgicznym, jak i egzystencjalnym. Podkreśla się bowiem to, co głosił już Odo Casel, iż religia bez ofiary nie istnieje (2001, s. 21). Wyjaśnienie to dokona się dzięki analizie najważniejszych pism i wypowiedzi Josepha Ratzingera-Benedykta XVI. Wykorzystuje się tu także teksty papieskie, gdyż Benedykt XVI, jako papież, nigdy nie utracił zmysłu teologicznego. Dlatego, choć wiele jego pism pontyfikalnych charakteryzuje się stylem duszpasterskim, nie zostały pozbawione głębi teologicznej

1 Dla tekstów nauczania papieskiego Benedykta XVI przedstawiam w bibliografii ich najbardziej pierwotne źródła, mianowicie: *Acta Apostolicae Sedis* oraz *Insegnamenti di Benedetto XVI*. W przypadku *Acta Apostolicae Sedis* pozostawiam także przy numerze tomu Akt rok jego publikacji, który w niektórych przypadkach może różnić się od roku wydania samego tekstu papieskiego.

2 *Logiké latreía* jest greckim odpowiednikiem łacińskiego *rationabile obsequium*. Sformułowanie to odnajdujemy w Rz 12, 1, gdzie święty Paweł wzywa rzymskich chrześcijan do złożenia swoich ciał w ofierze Bogu. Głębsza analiza egzegetyczna i terminologiczna pozwala stwierdzić, że autor Listu do Rzymian używa w tym wersecie na określenie ciała greckiego terminu *σῶμα*, które nie oznacza jedynie fizycznego ciała człowieka, ale podkreśla jego strukturalną całość, czyli jego związek z całą istotą ludzką, człowieka w jego integralności (zob. Schmidt, 2018, s. 518). Nie chodzi więc o to, by chrześcijanin składał ze swego ciała ofiarę w sposób fizyczny, podobnie jak w Starym Przymierzu ofiarowano całopalenia. Chrześcijanin jest raczej wezwany, by włączyć się w ofiarę Chrystusa i, tak jak On, oddać siebie i swoje życie na duchową ofiarę dla Boga, a tym samym przedłużyć ducha Eucharystii – ofiary Logosu (*logiké latreía*) – na całe swoje życie, nadając mu wymiaru liturgicznego (zob. Attinger, 2013, s. 286). W tym greckim stwierdzeniu, które możemy przetłumaczyć jako kult duchowy lub kult racjonalny, ukazuje się nowość chrześcijaństwa, jaką jest nie tyle uduchowienie samego kultu, co wydarzenie Chrystusa, który otworzył drogę do autentycznego kultu miłości.

i cechują się kontynuacją jego systematycznych refleksji sprzed pontyfikatu³. Najpierw zaprezentuje się teologiczne uzasadnienie, z którego Ratzinger-Benedykt XVI czerpie inspirację do wskazania miłości jako istoty kultu w Nowym Przymierzu. Następnie, zostanie dokonana analiza samego pojęcia miłości w kontekście kultu chrześcijańskiego, zarówno w wymiarze sakramentalnym, jak i egzystencjalnym.

1. Teologiczne uzasadnienie miłości jako istoty kultu chrześcijańskiego

Aby dogłębnie zrozumieć, skąd Ratzinger-Benedykt XVI czerpie inspirację do ukazania miłości jako podstawy kultu chrześcijańskiego, zarówno w jego wymiarze liturgicznym, jak i egzystencjalnym, należy przedstawić dwa uzasadnienia teologiczne tematu, które są widoczne w twierdzeniach niemieckiego autora: refleksję o wewnętrznym *logosie* w człowieku oraz opis nowości ofiary Chrystusa.

1.1. Wewnętrzny logos w człowieku jako ukierunkowanie na miłość i prawdę

Ratzinger-Benedykt XVI, chcąc wyjaśnić w swoich pismach sens istnienia świata i człowieka, rozwija refleksję wywodzącą się z rozumienia Logosu⁴. Analizując jego teksty, można dojść do wniosku, że owo odniesienie do Logosu zamyka się w trzech zasadniczych wymiarach: chrystologicznym, antropologicznym i kosmicznym⁵. Już teraz warto zauważyć to, co zostanie uzasadnione w dalszej części badania, a mianowicie, że niemiecki teolog, osadzając swoje twierdzenia na prymacie *logosu*, wzmacnia znaczenie *praxis* miłości, która jest ostatecznie naturą samego Logosu w wymiarze chrystologicznym i stanowi o powołaniu człowieka w wymiarze antropologicznym (Millare, 2022, s. 5)⁶.

Logos, w wymiarze chrystologicznym, jest dla Ratzingera rozumem, myślą, sensem (*Sinn*), który gwarantuje rozumność świata i człowieka. Nie jest jednak czystą myślą, ponieważ „ten rozum jest także miłością, [gdyż] to nie chłodna matematyka buduje wszechświat” (Benedykt XVI, 2009e, s. 924). Logos nie jest Bogiem abstrakcyjnym, odległym i nieznanym, ale osobowym. Wewnętrzną istotą Logosu jest relacja (*Zuwendung*),

3 Zdaniem Schneidera, tak jak biskupstwo i kardynalat nie zakończyły pracy teologicznej Ratzingera, tak samo nie zakończyło jej objęcie posługi Piotrowej (zob. Schneider, 2008, s. 15). Więcej informacji na temat teologicznego waloru tekstów pontyfikalnych Benedykta XVI znajduje się w artykule, w którym poruszamy rozumienie Eucharystii jako *logiké latreía*, nie tyle w kontekście pojęcia miłości (co chce się przedstawić w obecnym badaniu), lecz porównując myśl Ratzingera z myślą św. Josemaría Escrivy (zob. Marti del Moral, P. i Biedron, M., 2024, s. 350-351).

4 Odwołanie do zasady *logosu* w refleksji teologicznej Ratzingera naraziło go na zarzut platonizmu. Nie można jednak zapominać, że boski Logos (prawda i miłość) w jego myśli to Osoba, która przyjęła ludzką kondycję, a nie abstrakcyjna idea (zob. Blanco Sarto, 2006, s. 78-79).

5 Na potrzeby tego badania ograniczamy się do analizy dwóch wymiarów: chrystologicznego i antropologicznego.

6 Na zastosowanie koncepcji *logosu* u Ratzingera wpłynęła teologiczna twórczość Romano Guardiniego, który broni prymatu *logosu* nad *ethosem*, a więc sposobem działania. Jak stwierdza Guardini, hegemonia *ethosu* nad *logosem*, ostatecznie woli nad rozumem, jest głęboko sprzeczna z treścią katolicyzmu (zob. Guardini, 1983, s. 135).

komunikacja w miłości (Ratzinger, 2017, s. 45). Nie da się więc oddzielić współzależności idei relacji i dialogu w miłości od pojęcia osoby. Ponadto, w przeciwieństwie do Arystotelesa, św. Augustyn, a w tym samym duchu Ratzinger, stwierdzają, że dialog i relacja nie należą do przypadłościowego charakteru bytu Boga, ponieważ jest On tylko substancją. Z tego wynika niezmiernie ważny fakt dla rozumienia Boga jako osobowego: relacja nie jest czymś dodanym do Osoby, ale samą Osobą (Ladaria, 2017, s. 46-51).

Chrześcijaństwo odkrywa także, iż odwieczny Logos, Słowo Boga, które „stało się ciałem” (J 1, 14) jest fundamentem całej rzeczywistości (Benedykt XVI, 2007c, s. 566; Blanco Sarto, 2006, s. 60-61). Logos, przez fakt Wcielenia, wychodzi w ten sposób na spotkanie ludzkości i staje się *dia-logosem*, ustanawiając dynamikę dialogiczną między Bogiem a człowiekiem (Blanco Sarto, 2010, s. 501). To ostatecznie powoduje, iż Logos – stwórczy rozum i prawda – to także miłość osobowa, czego konsekwencją jest to, że Syn Boży osobiście kocha każdego człowieka, „którego stworzył, aby był miłującym i aby otrzymywał miłość” (Ratzinger, 2005, s. 39). Już tu należy stwierdzić więc, że Logos wcielony wskazuje człowiekowi drogę do prawdziwego wypełnienia powołania ludzkiego, a jest nią droga miłości, która realizuje się w relacji, oddaniu, darze z siebie dla Boga i bliźniego. W ten sposób tajemnica człowieka i jego powołania wyjaśnia się w tajemnicy Słowa Wcielonego, w którym miłość i prawda kroczą razem, gdyż „bez prawdy miłość staje się sentymentalizmem” (Benedykt XVI, 2009d, nr 3).

W tym momencie przechodzi się więc do wymiaru antropologicznego pojęcia *logosu*. Charakterystyczne dla niemieckiego teologa jest przedstawienie teologicznej korelacji między boskim i stwórczym Logosem, a *logosem* ludzkiego rozumu (Blanco Sarto, 2011, s. 275). Człowiek, jako część stworzonego i skonstruowanego świata, skierowanego ku Stwórcy, ma swoje odniesienie do boskiego i wcielonego Logosu. Teza ta uświadamia, że rozum ludzki jest zakorzeniony w rozumie Bożym, w osobowym Logosie (Benedykt XVI, 2007a, s. 130). Ponieważ boski Logos jest jednocześnie osobową prawdą i miłością, odniesienie ludzkiego rozumu nie może ograniczać się tylko do zdolności poznawczych czy intelektualnych człowieka, ale obejmuje również sumienie moralne, tak że ludzkie postępowanie jest również oświecone przez Logos. Benedykt XVI (2007d, s. 685) dobitnie wspominał o tej jedności prawdy i miłości:

Do upodobnienia do Boga oraz Jego kontemplacji nie można dojść na drodze samego tylko poznania rozumowego: potrzebne jest do tego również życie zgodne z Logosem, życie zgodne z prawdą. A zatem dobre uczynki winny być nieodłączne od życia intelektualnego, jak cień od ciała.

To prowadzi do uznania, że prawda o człowieku, niejako jej wewnętrzny *logos*, wyjaśnia się ostatecznie w miłości, a więc w realizowaniu powołania do relacji i oddania się Bogu i drugiemu człowiekowi. Istota ludzka, zakorzeniona w „sztuce” Boga, jest *imago Dei*, jest stworzona na obraz i podobieństwo Boga, a „podobieństwo do Boga oznacza być do Niego odniesionym. [...] Podobieństwo do Boga oznacza również, że człowiek jest istotą słowa i miłości; istotą zmierzającą ku drugiemu, przeznaczoną do darowania siebie drugiemu” (Ratzinger, 2022, s. 49). Ratzinger streścił to wskazując, że

nowością pojęcia *logosu*, którą odnajduje się w chrześcijaństwie, a która nie eliminuje jego wewnętrznej racjonalności i jest konieczna dla rozumienia człowieka w antropologii, jest „raczej relacyjność egzystencji. [...] Słowo jest egzystencją, która w całości jest drogą i otwartością” (Ratzinger, 2021, s. 39).

Ostatecznie można więc stwierdzić za Millare (2022, s. 184), iż cechą konstytutywną osoby ludzkiej, która pochodzi od Boga, jest miłość, jest relacyjność, co pokazuje, że człowiek został stworzony do egzystencji dialogicznej.

1.2. Nowość ofiary Chrystusa

Jak można zaobserwować po dotychczasowej analizie, miłość stanowi o podobieństwie człowieka do Boga, jest podstawą ofiarowania siebie Bogu i człowiekowi, uczynienia ze swojej egzystencji daru „dla” Boga i bliźniego, jest prawdą o powołaniu osoby. Poruszając się więc w kultycznej, lub lepiej, ofiarniczej terminologii, nie można nie zauważyć, iż owo uczynienie daru „dla” z siebie łączy się z pojęciem ofiary. Należy więc odwołać się do ofiary samego Chrystusa, która w pełni miłości i w darze z siebie Syna Bożego odnajduje swoją nowość.

Historia rozwoju kultu w Biblii wskazuje, że człowiek zawsze szukał sposobów oddania chwały Panu, często prześlągnięcia, ale nie był w stanie uczynić tego w pełni (Ratzinger, 2012a, s. 42-54). Do czasu Chrystusa cały kult opierał się na idei substytucji, czyli zastępstwa. Dopiero ofiara Syna Bożego na krzyżu, a więc ofiara prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka, spełnia oczekiwania kultu. Po pierwsze, zauważa się, że w tej ofercie łączy się to, co ludzkie z tym, co Boskie, gdyż jest to ofiara Boga i człowieka zarazem. Po drugie, fundament miłości, który stanowi o darze z siebie, sprawia, że Syn Boży nie ofiarowuje Ojcu już czegoś, ale siebie samego. W ofercie Jezusa to już nie człowiek szuka sposobu na złożenie Bogu daru ekspiacyjnego, ale to On sam, przez swoje zbliżenie się do człowieka i ofiarę miłości przywraca życie przez zjednoczenie (por. Hbr 4,14-16; 10,12). Dzieje się tak dlatego, że ofiara Ciała i Krwi Chrystusa, złożona na krzyżu, wchodzi w przestrzeń wiecznej miłości na skutek wydarzenia zmartwychwstania, które przemienia śmierć w ofiarę dającą życie i prawdziwą chwałę Bogu oraz świadczy o wiecznej skuteczności ofiary (Hoping, 2012, s. 66-72).

W miejsce baranka paschalnego, który symbolizował kult Starego Przymierza, Jezus Chrystus postawił samego siebie, dając siebie i swoje życie w swoim Ciele i Krwi. Nie dał czegoś, ale siebie, co oznacza, że Bóg zawsze oddaje się człowiekowi w nadmiarze, gdyż On jest miłością (Ratzinger, 2020, s. 308). Charakter ofiarniczy kultu, a szczególnie nowość podmiotu tej ofiary widać szczególnie w Ostatniej Wieczerzy, która jest nierozdzielnie złączona z wydarzeniem Jego śmierci i zmartwychwstania. Choć sam akt Ostatniej Wieczerzy nie był jeszcze liturgią chrześcijańską, to przedstawia się ją jako fundament dla wyjaśnienia treści dogmatycznych związanych z Eucharystią. W konsekwencji Eucharystia ma charakter ofiarniczy, gdyż w czasie Ostatniej Wieczerzy Jezus, posługując się obecnym w żydowskiej religii pojęciem *memoriale* (pamiętki), antycypował ofiarę krzyża i zmartwychwstania, a więc dokonał dobrowolnego aktu

całkowitego oddania siebie Ojcu i innym⁷. Dlatego, za Benedyktem XVI, można powiedzieć, że już podczas Ostatniej Wieczerzy Chrystus dobrowolnie przekształcił swoją ofiarę w *słowo* (*logos*), czyli w akt woli i modlitwy, „zapowiedział swoją śmierć i przemienił ją w dar z samego siebie, w akt radykalnej miłości” (2005c, s. 948). Tym samym otworzył drogę do kultu w duchu i prawdzie (por. J 4, 24).

Zbawcze misteria Chrystusa i nowość ofiary Chrystusa uobecniają się więc w Eucharystii, ale ona nie zamyka się w samej celebracji liturgicznej. Jest to wymiar sakramentalny kultu chrześcijańskiego. Jednak na tym nie kończy się kult chrześcijański, gdyż Eucharystia jest źródłem, z którego wierni czerpią siłę do tego, by w swojej codziennej egzystencji składać siebie i swoje życie na „ofiarę żywą, świętą, miłą Bogu” (Rz 12, 1). Kult chrześcijański opiera się więc na życiu sakramentalnym, ale rozciąga się nie tylko na życie liturgiczne, lecz i na wymiar egzystencji wierzącego. Stąd moralność chrześcijańską można nazwać moralnością sakramentalną.

2. Miłość jako istota kultu chrześcijańskiego i ofiary „w Słowie”

Dotychczasowe uzasadnienia teologiczne miłości jako istoty kultu chrześcijańskiego pozwalają przejść do szczegółowego studium samego pojęcia miłości w kontekście kultycznym w nauczaniu Ratzingera-Benedykta XVI. Do tej pory udało się wykazać – zwłaszcza w chrystologicznej analizie Logosu – iż miłość, a zatem relacyjność, darowanie siebie, ofiarowanie, nie stanowi dodatku do osoby, ale stanowi konstytutywny element jej natury i powołania. Relacja w Bogu jest nie tylko Jego właściwością, ale istotą. Co więcej, Logos wcielony (Chrystus) objawia się jako miłość i ukazuje, iż człowiek odnajduje w realizacji miłości prawdę o sobie. Ma to fundamentalne reperkusje antropologiczne, bowiem człowiek – będąc *imago Dei* – odnajduje swe podobieństwo do Boga i prawdę o sobie w możliwości ofiarowania siebie Bogu i bliżnim na wzór Syna Bożego, który przemienił swą ofiarę w *słowo* (*logos*), w akt miłości. Istota ludzka wyraża się poprzez miłość, także w sferze kultycznej.

Ostatecznie, kult chrześcijański można uznać za wypływający z tajemnicy ofiary miłości Jezusa w Eucharystii, którą Ratzinger wprost nazywa *logiké latreía*, ofiarą Logosu, gdyż, jak sam wyjaśnia, „źródłem samej już ofiary jest wcielona miłość Boga, dlatego wewnętrznie jest ona daniem siebie samego przez Boga, w które włącza On człowieka, tak że z kolei on sam staje się darem” (Ratzinger, 2012c, s. 587). Ofiara Logosu celebrowana w Eucharystii przedłuża się w życiu chrześcijanina (wymiar egzystencjalny), czyniąc ze wspomnianego życia wierzącego opartą na miłości „eucharystyczną formę

⁷ Wspomnienie (łac. *memoriale*) miało miejsce podczas celebracji posiłku paschalnego, kiedy to ojciec rodziny recytował *Hagadę Paschalną* i w ten sposób przywoływał historię wielkich czynów dokonanych przez Boga w Narodzie Wybranym. Istotną cechą tej modlitwy jest jednak to, że nie tylko upamiętnia ona minione dzieje Izraela, ale stara się, przede wszystkim, wysławiać Bożą obecność w dziejach współczesnych. Stąd nie tylko upamiętnia przeszłość, ale wskazuje na obecność Boga. Jest to istotna uwaga dla rozumienia ofiary Mszy świętej, gdyż w kontekście ofiarowania się Chrystusa, wskazuje, że celebacja eucharystyczna nie jest jedynie pamiątką w sensie wspomnienia przeszłego wydarzenia, ale aktualizacją zbawczych dzieł Boga (zob. Ratzinger, 2012b, s. 288-290, 303).

egzystencji” (Benedykt XVI, 2007b, nr 92). Kult chrześcijan (*logiké latreía*) jest oddaniem według ofiary Logosu, ofiarą wyrażoną „w słowie”, które swą wewnętrzną naturę odnajduje w miłości. Skierowanie tego „słowa”, a więc miłości, która przemienia egzystencję ludzką w duchowy dar dla Boga, oznacza, że człowiek całkowicie oddaje siebie „jako żywą hostię Temu, który z miłością oddał siebie za nas” (Benedykt XVI, 2012b, s. 326).

2.1. Miłość jako podstawa kultu w wymiarze sakramentalnym i egzystencjalnym

Zarówno w Eucharystii, jak i w codziennym życiu chrześcijanina, które dzięki włączeniu się w ofiarę Logosu, może stać się kultem miłym Bogu, zauważyć można, iż dla Ratzingera-Benedykta XVI miłość jest podstawą umożliwiającą złożenie ofiary „w słowie”. Jest to pierwszy ważny element. „Miłość jest przeobrażeniem. [...] Miłość istnieje, a ponieważ istnieje, istnieje też przeobrażenie” (Ratzinger, 2012d, s. 465). Istota miłości polega na dawaniu siebie, ekstazie, która ma moc przemieniającą. Co więcej, o miłości można powiedzieć, że „odnawia się ona, gdy się daje” (Benedykt XVI, 2009b, s. 1002). Dlatego tylko dzięki niej można złożyć Bogu ofiarę żywą, która paradoksalnie oznacza złożenie siebie w ofierze dla Boga i innych, lecz nie zniszczenia, lecz spełnienie. Według Ratzingera Jezus ukazuje to na krzyżu, gdy daje do zrozumienia, że prawdziwa miłość polega na traceniu siebie samego (*sich verlieren*), byciu „dla” (2012e, s. 228), ale po to, aby prawdziwie żyć, gdyż akt miłości Chrystusa „zapewniał wreszcie przejście do uduchowionej kategorii Ofiary [...]: umarł Logos i przez to śmierć stała się życiem” (2012f, s. 342).

Drugim elementem podkreślanym przez niemieckiego autora, zwłaszcza w wymiarze egzystencjalnym, jest prawda o tym, że miłość sprawia, iż kult chrześcijański jest zgodny z kultem samego Logosu. Innymi słowy, nie jest on czystym wysiłkiem człowieka w oddawaniu chwały Bogu, lecz działaniem Boga w chrześcijaninie, by ten mógł właściwie Go wychwalać. Człowiek może szukać kontaktu z Bogiem, budować ołtarze, ale nigdy nie stworzy sam liturgii, w której pierwszy działa i objawia się sam Pan (Ratzinger, 2012a, s. 32-33). Dlatego nieodzowna jest świadomość, że miłość jest Bożym darem, a „poznanie Chrystusa to nie tylko myśl, ale miłość, która otwiera oczy, przemienia człowieka i tworzy komunię z Logosem” (Benedykt XVI, 2007e, s. 684). Dzięki miłości człowiek nie tylko zbliża się do Boga, ale upodabnia się do Boga, który sam jest miłością i składa ofiarę miłości. Za Hoppingiem można powiedzieć, że *transitus caritatis* w życiu wierzącego jest ofiarą *caritas Christi*, przez którą Syn Boży wprowadza nas w swoją istotę i swoją miłość, która jest prawdziwym kultem (Hoping, 2013, s. 121). Przyjmując ten dar i prymat miłości Boga, stwierdza się, że nowość chrześcijaństwa w odniesieniu do miłości polega głównie na tym, że nie uważa się jej za wtórną w stosunku do inteligencji, lecz uznaje się, że sama zawiera wewnętrzny *logos* i wewnętrzną racjonalność (Sánchez-Migallón, 2010, s. 146). Jeśli tak jest, to ofiara „w słowie” (*logos*) musi się najpełniej objawiać przez miłość, która upodabnia człowieka do wiecznego Logosu i wskazuje

w Nowym Przymierzu, że jest to „nowa forma czci, kult miłości” (Benedykt XVI, 2012a, s. 291).

Wreszcie, aby wyjaśnić ideę miłości jako prawdziwego kultu, można przywołać pojęcie adoracji obecne w tekstach niemieckiego teologa. Adoracja to nic innego jak uwielbienie Boga, gdzie człowiek staje przed swoim Bogiem i Stwórcą, oddając Mu cześć. Autor łączy wyjaśnienie tego terminu właśnie z miłością, która jest więc przedstawiona jako podstawowa forma realizacji prawdziwego kultu i autentycznego uwielbienia, zespalać egzystencję ludzką ze Słowem wcielonym (Ratzinger, 2012a, s. 137). Na miłość wskazuje samo rozumienie łacińskiego słowa *ad-oratio*, które dosłownie oznacza pocałunek, uścisk, ostatecznie miłość (Benedykt XVI, 2005b, s. 889). Łacińskie tłumaczenie odnosi się więc do miłości, która jest pojmowana jako wyjście z siebie ku Bogu i innym, jako dar „dla”. Ostatecznie, prawdziwe uwielbienie Boga polega na oddaniu Mu czci w komunii z Chrystusem, ponieważ „tylko «miłość do końca», tylko miłość, która dla dobra ludzi całkowicie ofiarowuje się Bogu, jest prawdziwym kultem, prawdziwą ofiarą” (Benedykt XVI, 2008a, s. 223).

2.2. Miłość i jej podwójne odniesienie

Skoro dla Ratzingera-Benedykta XVI miłość jest istotą kultu chrześcijańskiego, czego doświadcza się zarówno w Eucharystii, jak i w codziennym życiu, które, dzięki miłości, może stać się ofiarą wyrażoną „w słowie”, to stwierdza się, że kult chrześcijański musi obejmować także relację do bliźniego. Miłość, która polega na darze z siebie, ma wymiar wertykalny, ale i horyzontalny. Ofiara Chrystusa na krzyżu i w Eucharystii ukazuje to wyraźnie: jest to Jego dar z siebie dla Ojca, ale i dla ludzkości.

Zauważa to Benedykt XVI w swojej pierwszej encyklice, kiedy przypomina, iż zjednoczenie z Jezusem oznacza komunię także z tymi, którym On się ofiarowuje, co prowadzi osobę do wyjścia z egocentryzmu i własnego „ja” ku innym (2005d, nr 15). Realizuje się to podczas akcji liturgicznej wspólnoty, zwłaszcza w sprawowaniu Eucharystii, która jednoczy uczestników ze sobą i łączy ich miłość z miłością Chrystusa do Boga i ludzi, ukazując w ten sposób, że kult chrześcijański opiera się na miłości Boga, ale i bliźniego (Müller, 1995, s. 656). Odniesienie do wspólnoty eucharystycznej wskazuje, że miłość bliźniego w chrześcijaństwie oraz w pismach Ratzingera-Benedykta XVI nie jest jedynie społeczną normą, ale przede wszystkim „wyrazem sakramentalnej koncepcji moralności chrześcijańskiej” (Benedykt XVI, 2009c, s. 3). Kiedy wspólnota Kościoła, jako lud żywych kamieni (por. 1 P 2, 5), świadomie wchodzi w tajemnicę eucharystyczną, żyjąc w szczerzej miłości braterskiej, staje się duchową ofiarą miłą Panu (Benedykt XVI, 2008b, s. 644).

Przez miłość do bliźnich chrześcijanin jednoczy się z ofiarą Logosu i w ten sposób sprawuje kult w zgodzie z Logosem. Z Logosu, którego istotą jest relacja w miłości, wynika dla chrześcijan wezwanie do *etosu* miłości, który z kolei tworzy *communio* między ludźmi. Za Benedyktem XVI można stwierdzić, że kult chrześcijański jednoczy w sobie liturgiczne uwielbienie Boga oraz miłość bliźniego, a Eucharystia „osiąga pełnię

tylko wtedy, gdy liturgiczna *agape* staje się miłością w życiu codziennym. W kulcie chrześcijańskim dwie rzeczy stają się jednym – napełnienie łaską przez Pana w akcie kultu oraz kult miłości bliźniego” (2009a, s. 361). Dla Ratzingera miłość bliźniego jest więc znaczącą i integralną z Eucharystią częścią kultu chrześcijańskiego.

Zakończenie

Joseph Ratzinger-Benedykt XVI w swoich tekstach przedstawił miłość jako istotę kultu chrześcijańskiego, którego wewnętrzną treść zawarł już św. Paweł w greckim pojęciu *logiké latreía* (Rz 12, 1). Określenie kultu w Nowym Przymierzu wspomnianym powyżej terminem zwraca uwagę na to, że, tak jak *logos* w odniesieniu do Boga czy człowieka wyjaśnia się w prawdzie i miłości, tak *logos* w odniesieniu do chrześcijańskiej ofiary „w słowie” ma swoje spełnienie w miłości i ostatecznie w prawdzie, gdyż jest autentycznym kultem, którego pragnie Bóg. Ze wskazania na miłość jako istoty kultu Nowego Przymierza wynikają istotne wnioski. Po pierwsze, niemiecki teolog widzi podobieństwo człowieka do boskiego i wcielonego Logosu w miłości, która realizowana w życiu pozwala mu składać autentyczny kult i działać zgodnie z prawdą o sobie i w wolności. Po drugie, nowość ofiary Chrystusa widzi właśnie w miłości, która pozwala Synowi Bożemu, w sposób wolny, ofiarować się i przemienić śmierć w wolny akt miłości i ofiarę ożywiającą. Po trzecie, miłość, rozumiana jako podstawa kultu chrześcijańskiego, wskazuje na jego zgodność z ofiarą samego Logosu. Oznacza to i potwierdza, że kult chrześcijański jest zawsze składany w Chrystusie i we wspólnocie tych, za których Chrystus się ofiarował.

Oświadczenia

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Oświadczenie o dostępności danych: Nie dotyczy.

Podziękowania: Nie dotyczy.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanego z publikacją niniejszych badań.

Bibliografia

- Attinger, D. (2013). *Lettera ai Romani. La misteriosa compassione di Dio*, Magnano: Qiqajon, Comunità di Bose.
- Benedykt XVI. (2005a). Homilia w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu, 7-V-2005. *Acta Apostolicae Sedis*, 97(2005), 748-752.
- Benedykt XVI. (2005b). Homilia na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży, 21-VIII-2005. *Acta Apostolicae Sedis*, 97(2005), 887-892.

- Benedykt XVI. (2005c). Homilia Papieża na rozpoczęcie Synodu Biskupów, 2-X-2005. *Acta Apostolicae Sedis*, 97(2005), 946-949.
- Benedykt XVI. (2005d). Encyklika *Deus caritas est*. *Acta Apostolicae Sedis*, 98(2006), 217-252.
- Benedykt XVI. (2007a). Anioł Pański, 28-I-2007. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, III/1, (129-134). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2007b). Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*. *Acta Apostolicae Sedis*, 99(2007), 105-180.
- Benedykt XVI. (2007c). Przemówienie do członków Rady Duszpasterskiej parafii Świętej Felicji i Synów, męczenników, na zakończenie celebracji eucharystycznej, 25-III-2007. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, III/1, (564-566). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2007d). Audiencja generalna: Klemens Aleksandryjski, 18-IV-2007. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, III/1, (683-690). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2008a). Homilia podczas Mszy Niedzieli Palmowej, 16-III-2008. *Acta Apostolicae Sedis*, 100(2008), 221-225.
- Benedykt XVI. (2008b). Anioł Pański, 9-XI-2008. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, IV/2, (643-648). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2009a). Homilia Mszy Wieczery Pańskiej, 9-IV-2009. *Acta Apostolicae Sedis*, 10(2009), 358-363.
- Benedykt XVI. (2009b). Anioł Pański, 14-VI-2009. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, V/1, (1001-1005). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2009c). Audiencja generalna, 1-VII-2009. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, V/2, (1-8). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2009d). Encyklika *Caritas in veritate*. *Acta Apostolicae Sedis*, 101(2009), 641-709.
- Benedykt XVI. (2009e). Przemówienie na rozpoczęcie Synodu Biskupów poświęconego Afryce, 5-X-2009. *Acta Apostolicae Sedis*, 101(2009), 920-924.
- Benedykt XVI. (2012a). Anioł Pański, 11-III-2012. W: *Insegnamenti di Benedetto XVI*, VIII/1, (290-294). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benedykt XVI. (2012b). Homilia na Placu Rewolucji w Hawanie, 25-III-2012. *Acta Apostolicae Sedis*, 104(2012), 322-326.
- Blanco Sarto, P. (2006). *Logos*. Joseph Ratzinger y la historia de una palabra. *Límite. Revista Interdisciplinaria de Filosofía y Psicología*, 1(14), 57-86.
- Blanco Sarto, P. (2010). *Logos and Dia-Logos: Faith, Reason, (and Love) According to Joseph Ratzinger*. *Anglican Theological Review*, 92(3), 499-509.
- Blanco Sarto, P. (2011). *La Teología de Joseph Ratzinger. Una introducción*, Madrid: Palabra.
- Casel, O. (2001). *El misterio del culto en el cristianismo*. Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica.
- Guardini, R. (1983). *Vom Geist der Liturgie*, Freiburg: Herder.
- Hoping, H. (2012). Das Geheimnis des Sohnes. Zur Christologie Joseph Ratzingers. W: Hastetter, M. C. i Hoping, H. (red.), *Ein hörendes Herz. Hinführung zur Theologie und Spiritualität von Joseph Ratzinger/Papst Benedikt XVI.* (62-73). Regensburg: Friedrich Pustet.
- Hoping, H. (2013). Christologie und Liturgie bei Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. W: Maximilian Heim i Justinus C. Pech (red.), *Zur mitte der Theologie im Werk von Joseph Ratzinger/Benedikt XVI.* (109-121). Regensburg: Friedrich Pustet.
- Ladaria, L. F. (2017). Die Trinitätstheologie bei Joseph Ratzinger. *Mitteilungen. Institut Papst Benedikt XVI.*, 10, 43-58.
- Marti del Moral, P. i Biedron, M. (2024). *La Eucaristía y la logiké latreía* en Joseph Ratzinger-Benedicto XVI y san Josemaría Escrivá de Balaguer. *Scripta Theologica*, 56(2), 345-375.
- Millare, R. (2022). *A Living Sacrifice. Liturgy and Eschatology in Joseph Ratzinger*, Steubenville: Emmaus Academic.
- Müller, G. L. (1995). *Katholische Dogmatik. Für Studium und Praxis der Theologie*. Freiburg-Basel-

Wien: Herder.

- Ratzinger, J. (2012a). Duch liturgii. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (23-182), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2012b). Eucharystia centrum Kościoła. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (287-337), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2012c). Liturgia – zmienna czy niezmienna? Pytania do Josepha Ratzingera. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (575-588), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2012d). Jakie znaczenie ma dla mnie Boże Ciało? Trzy rozważania. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (458-465), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2012e). Znaczenie niedzieli dla modlitwy i życia chrześcijanina. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (221-242), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2012f). Forma i treść celebracji eucharystycznej. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, XI, (338-361), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2017). Wprowadzenie w chrześcijaństwo. Wykłady o apostołskim wyznaniu wiary. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Wprowadzenie do chrześcijaństwa. Wyznanie-Chrzest-Naśladowanie*, IV, (25-300), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2020). „Bóg jest nadmiarem, ponieważ jest miłością”. Piątek I Tygodnia Wielkiego Postu, Honkong, 5 marca 1993. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Kazania*, XIV/1, (307-310), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2021). O rozumieniu osoby w teologii. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Bóg wiary i Bóg filozofów. Rozum filozoficzny-Kultura-Europa-Społeczeństwo*, III/1, (32-47), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger, J. (2022). Na początku Bóg stworzył. Cztery kazania o stworzeniu i upadku. Konsekwencje wiary w stworzenie. W: *Joseph Ratzinger Opera omnia. Pochodzenie i przeznaczenie. Nauka o stworzeniu-Antropologia-Mariologia*, V, (19-81), Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Sánchez-Migallón, Sergio. (2010). El logos del amor en „Caritas in veritate” un acercamiento filosófico a su comprensión. *Scripta Theologica*, 42(1), 139-158.
- Schmidt, M. W. G. A. (2018). σωμια. W: M. W. G. A. Schmidt (red.), *A Greek-English Reference Manual To The Vocabulary Of The Greek New Testament. Based on Tischendorf's Greek New Testament Text and on Strong's Greek Lexicon With Some Additions and Amendments* (473), Hamburg: disserta Verlag.
- Schneider, M. (2008). Primat des Logos vor dem Ethos – Zum theologischen Diskurs bei Joseph Ratzinger. W: P. Hofmann (red.), *Joseph Ratzinger. Ein theologisches Profil* (15-45). Paderborn-München-Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh.